

dat hij de zoon is van de kluizenaar en van de dochter van de commandant uit Hanau. Nu beleeft Simplificissimus nog een hele reeks avonturen. Hij komt in Rusland, Korea en Japan totdat hij uiteindelijk weer terugkeert naar Duitsland, waar hij besluit zijn leven te beëindigen zoals zijn vader dat deed: als kluizenaar.

Grimmelshausens *Simplicissimus* is de eerste belangrijke Duitse prozroman en bovendien het bekendste werk uit de barok. In *Der abenteuerliche Simplicissimus* groeit de hoofdpersoon op van een onnozele, simpele jongen tot een man van de wereld. Deze ontwikkeling verloopt niet van een leien dakje. Als Simplificissimus op het hoogtepunt van zijn carrière is, als Jager van Soest, bevindt hij zich tegelijkertijd op een moreel dieptepunt, hij plundert en rooft. Aan het einde is hij ouder en rijper en besluit hij als kluizenaar verder te leven; hij neemt afscheid van de wereld. Op deze ontwikkeling heeft Simplificissimus zelf nauwelijks enige invloed. Een hogere macht, het fortuin, bepaalt zijn handelen. Grimmelshausen laat zijn hoofdpersoon echter geen avonturen beleven, omwille van die avonturen. Hij wil de lezer wijzen op de morele gevaren waarin de mens verzeild kan raken.

Oorspronkelijk bestond het werk uit vijf delen, maar het verhaal bleek zo'n succes te zijn, dat Grimmelshausen er later vier boeken bijgeschreven heeft, waarin hij Simplificissimus nog meer avonturen laat beleven. Deze laatste zijn wel onder een andere titel uitgebracht namelijk: *Simplizianischer Geschriften*.

J.T.

Gerhart Hauptmann VOR SONNENAUFGANG

1889

Ergens in Silezië, een streek waar de vele steenkolenmijnen hun stempel op het dagelijks leven drukken, staat de boerderij van boer Krause. Deze heeft zijn land, dat rijk aan steenkolen is, voor veel geld verkocht, en zijn leven wordt nu door drank en door nietsdoen bepaald.

Ingenieur Hoffmann en zijn vrouw Marthe, de oudste dochter van Krause en net als haar vader verslaafd aan alcohol, bevinden zich ook op de boerderij, in afwachting van de geboorte

van hun kind. Hoffmann is iemand die zijn vroegere socialistsche ideeën overboord heeft gezet en nu in de mijnbouw grote winsten maakt ten koste van de boeren en de arbeiders.

De vrouw van Krause bedriegt haar man, Krause zelf zit in zijn dronken buien zijn eigen dochters achterna, en ook Hoffmann is zijn vrouw niet trouw. Hij heeft het voorzien op Helene, Krause's jongste dochter.

Helene voelt zich in dit ruwe en zedeloze milieu niet op haar plaats. Zij heeft, voor ze weer op de boerderij moest gaan wonen, een opvoeding bij de Hernhutters genoten op wens van Krause's eerste, overleden vrouw.

Op zekere dag bezoekt Alfred Loth, een jeugdvriend van Hoffmann, dit gezin. Loth wil een kritische studie maken van de omstandigheden waarin de Silezische mijnwerkers wonen en werken. Hoffmann vat dit op als een indirecte aanval op zijn manier van geld verdienen.

Loth heeft zeer uitgesproken opvattingen over alcoholmisbruik. Hij ziet het als oorzaak van veel sociale wantoestanden, en het is volgens hem zelfs een erfelijke kwestie. Vooral door deze opvatting wordt Helene, die in Loth een soort bondgenoot gevonden denkt te hebben, onaangenaam getroffen. Ze heeft namelijk alle hoop, haar familie nog ooit de rug te kunnen toekeren, op Loth gezet. Door een huwelijk met hem zou ze uit het door haar verfoeide milieu bevrijd kunnen worden. Wanneer Loth echter alcoholmisbruik als iets erfelijks blijft zien, zal hij niet alleen haar familie, maar ook haar zelf niet accepteren.

In een gesprek met Helene doet Loth zijn ambities en idealen met betrekking tot het geluk van alle mensen uit de doeken. Zijn studie van het mijnwerkersleven zal ertoe moeten bijdragen dat er een einde komt aan onrecht, onderdrukking en uitbuiting. Pas wanneer iedereen gelukkig is, zal hij zelf ook gelukkig kunnen zijn. Nadat Helene hem echter over drankzucht en misdaad in de ruwe mijnwerkerswereld verteld heeft, laat hij zich laatdrunkend over de mijnwerkers uit. Wederom bekruipt Helene de vrees dat Loth haar met de onbeschaafde bevolking over één kam zal scheren en haar zal verachten.

Na onenigheid tussen Loth en Hoffmann over de in Hoffmanns ogen wat al te kritische houding van Loth, bekent Helene Loth haar liefde. Hoffmann ziet vanwege de liefde tussen zijn schoonzuster en Loth mogelijkheden om zich weer met Loth te verzoenen, zodat die geen belastende stukken over de uitbuiting van mijnwerkers schrijven zal. Gewetenloos probeert Hoffmann op Loths gevoelens in te spelen, om zo zijn positie als onderdrukker en uitbuiters te kunnen handhaven.

Intussen lijkt Loth Helene's liefde te beantwoorden. Hun eerste, en tevens laatste samenzijn wordt echter overschaduwd

door Helene's vrees, dat Loth haar alsnog zal afwijzen wanneer hij hoort dat haar vader aan alcohol verslaafd is. Immers, Loth laat duidelijk merken haar alleen tot vrouw te willen nemen als zij en haar familie kerngezond zijn. Vooreerst kan Helene zich er niet toe brengen de waarheid over haar vader en haar zus Marthe te vertellen.

Door iemand anders komt Loth toch achter de waarheid. Dokter Schimmelpfennig, die inmiddels te hulp geroepen is omdat de geboorte van Marthe's baby niet zonder moeilijkheden verloopt, blijkt een kennis van Loth te zijn. Schimmelpfennig en Loth hebben dezelfde opvattingen over alcoholmisbruik en de erfelijkheid ervan. De dokter weet ook dat Loth en Helene elkaar liefhebben. Hieruit maakt hij op dat Loth niet op de hoogte is van het drankprobleem van Krause. Langzamerhand maakt hij Loth duidelijk dat Helene's familie niet aan de strenge eisen, die Loth aan haar stelt, kan voldoen. Schimmelpfennig onthult hem dat Hoffmanns eerste zoon al op driejarige leeftijd aan de gevolgen van alcoholisme is gestorven, en dat Marthe en Krause aan alcohol verslaafd zijn.

Loth zet resoluut zijn gevoelens voor Helene opzij en is vastbesloten een einde te maken aan de nog jonge liefde. Nadat hij een brief voor Helene heeft achtergelaten, verlaat hij de familie Krause.

Intussen is Marthe's baby dood ter wereld gekomen. Helene, die bij de bevalling aanwezig is geweest, vindt de brief waarin Loth haar zijn beweegredenen uiteenzet. Ze ziet nu geen andere uitweg meer dan de dood en pleegt zelfmoord.

Vor Sonnenaufgang is het eerste belangrijke naturalistische toneelstuk in de Duitse literatuur. Het sluit aan op literaire stromingen die in Frankrijk en Scandinavië al eerder vertegenwoordigd waren door onder andere Zola en Ibsen. Het verschaft het naturalistische toneel in Duitsland van de ene op de andere dag grote bekendheid.

Hoewel uit vijf bedrijven bestaand, is het stuk ver verwijderd van de klassieke traditie. In plaats van lange monologen zien we dat gebaren en handelingen de functie van de taal vaak overnemen. Ook bestaat er een voortdurende afwisseling van dialect met standaardtaal. De uitvoerige regieaanwijzingen waarmee wordt gepoogd de illusie van werkelijkheid in stand te houden, zijn kenmerkend voor het naturalistische toneel. Met dit stuk staat Hauptmann aan het begin van de naturalistische stroming in Duitsland.

E.ST.

Friedrich Hebbel

MARIA MAGDALENE

1843

Klara is de dochter van een Meester timmerman die Anton heet. Deze Meester Anton tyranniseert zijn omgeving met een bekrompen gevoel voor rechtsheden, waaraan iedereen zich maar moet aanpassen. Hij heeft de normen en waarden van de burgerlijke samenleving tot het belangrijkste in zijn leven gemaakt, en hij houdt daar zeer principieel aan vast.

Klara is verloofd met Leonhard. Deze heeft, omdat hij jaloers was op de jeugdvriend van Klara, een secretaris, Klara ertoe gedwongen met hem te slapen. Klara zwichtte onder de druk die op haar werd uitgeoefend en heeft hiermee naar burgerlijke maatstaven een schandaal begaan. Dit deed ze op het moment dat er tussen haar en haar jeugdvriend de secretaris weer van een toenemende genegenheid sprake was.

Omdat Leonhard een vaste aanstelling heeft gekregen, kan hij officieel bij Meester Anton om de hand van Klara gaan vragen. Op de vraag van Leonhard, hoe groot de bruidsschat zal zijn, moet Anton antwoorden dat hij geen geld meer heeft. Hij heeft al zijn spaarcenten uitgegeven om de Meester timmerman, onder wie hij lang gewerkt heeft, te helpen. Leonhard kan zijn teleurstelling hierover niet verbergen, het is duidelijk dat een grote bruidsschat voor hem zeer belangrijk is.

Wanneer even later de moeder van Klara uit de kerk terugkomt, is Leonhard nog steeds in het huis van zijn toekomstige schoonouders. Hij bladert de krant door en leest na enige tijd een bericht voor, dat in het huis van een koopman een juwelendiefstal is gepleegd. Die koopman blijkt dezelfde te zijn bij wie Karl, Klara's broer, enkele dagen daarvoor een secretaire heeft gepolijst. Juist uit die secretaire zijn de juwelen ontvreemd. Het is duidelijk dat de verdenking op Karl zal vallen.

Korte tijd later staat de politie voor de deur om huiszoeking te verrichten. Men zegt de dief al te hebben, en hier de buit waar schijnlijk te zullen vinden. De moeder van Klara wordt door een beroerte getroffen en sterft ter plekke. Leonhard is even sprake loos, maar verlaat dan vlug het huis. Omdat er nu vrijwel zeker een misdadiger tot Klara's familie behoort, kan hij zonder veel problemen van een huwelijk met Klara afzien. Voor Klara betekent de dood van haar moeder dat ze nog meer op haar stugge, principiële vader is aangewezen. Deze dreigt Klara dat hij zelfmoord zal plegen wanneer ook zij hem te schande zal maken.